
La família Monfort: burgesia i propietat de la terra a la Catalunya del liberalisme

*Assumpta Muset i Pons**

Barcelona Quaderns d'Història, 11 (2004)

El segle XIX va ser una època de transformacions importants que, a grans trets, podrien simplificar-se en tres: consolidació de noves classes socials, burgesia i proletariat; d'una nova economia, la industrial; i d'un nou model jurídic estatal, el liberal. La seva convergència havia de conduir irreversiblement cap a una realitat també nova, que tendia a deixar endarrere l'Antic Règim i el sistema feudal, al mateix temps que aplanava el camí per a la implantació del capitalisme, la societat de classes i el parlamentarisme. Però la consolidació d'aquest flamant estat de coses exigia, segons les interpretacions més clàssiques, la implicació directa i decidida de la burgesia. Un grup social al qual se li va atribuir una mentalitat innovadora, liberal i independent. Condicions, totes elles, imprescindibles per poder portar a terme la seva obra revolucionària: substituir els esquemes tradicionals per uns altres de més evolucionats, basats en la competitivitat, la promoció personal, el desenvolupament econòmic, la igualtat davant la llei i el progrés social i polític. Investigacions més recents, però, han matisat aquesta visió i han tendit a minimitzar la importància del paper de la burgesia, atesa la enorme complexitat que va caracteritzar la instauració del sistema liberal.

La no industrialització espanyola, o el seu retard en comparació amb la resta de països de l'Europa occidental, ha suscitat un llarg i intens debat que continua obert. Historiadors i economistes han qüestionat tant l'existència d'una classe burgesa a Espanya, com la seva capacitat de lideratge i la seva voluntat transformadora. Sovint se l'ha acusat d'alta traïció als ideals liberals i d'estar més interessada a acumular terres i títols i aliar-se amb la noblesa que a assumir el paper que la història li tenia reservat. Encara que tampoc han faltat altres especialistes que s'han esforçat a demostrar la seva existència i a explicar-ne la importància històrica.

Jesús Cruz va fer, en aquest sentit, una aportació interessant. Aquest autor va proposar una manera diferent d'entendre i d'explicar el tema, sense caure en

* Fundació Universitària del Bages.

explicacions simplistes i estereotipades. Ell va apostar per estudiar el grup humà en si mateix. És a dir, els individus que el formaven: els seus orígens, la seva evolució, les seves ànsies i objectius, les seves estratègies, els seus comportaments, etc. La seva anàlisi es va centrar en l'estudi de les contradiccions que van afectar el sistema de vida i les actuacions de l'elit madrilenya, on no van faltar exaltats representants del nou ideari liberal, almenys en aparença. L'autor va contraposar la dualitat que, en general, va caracteritzar la trajectòria d'aquest grup humà. Així, i mentre que en la vida pública els seus membres van assumir sovint un comportament i un discurs que es poden qualificar de progressistes, en la privada sovint van mantenir regles, principis i hàbits clarament conservadors. Aquí, l'aposta per la propietat de la terra, l'ennobliment, el manteniment de vincles de grup, el desenvolupament de llaços de clientela i de patronatge i la perpetuació del seu estatus, van conservar una vigència total. En aquestes condicions, les noves qualitats burgeses, com eren la preparació i el mèrit personal o les relacions de classe, van tenir molt poques oportunitats per prosperar. Sovint, doncs, l'ideari burgès va ser només un miratge, una expressió externa, però no pas un estil de vida, ni la característica més rellevant del grup de poder que va dominar les finances i la política madrilenya durant aquesta època.

Aquest comportament, no obstant això, tampoc va ser una exclusivitat seva. Patrons i conductes similars s'han detectat en altres països de l'Europa occidental, on tampoc les transformacions burgeses van ser tan fulminants ni tan ràpides com es creia. Sembla més raonable parlar, d'una banda, de la burgesia europea com d'un grup complex i variat, que acollia en el seu si tendències i comportaments molt diversos. I, de l'altra, d'un procés de canvi lent, progressiu i imparable, durant el qual les idees liberals van anar quallant en les ments d'aquests homes, que mantenien molt vius encara alguns dels valors i símbols del vell ordre senyorial. En el procés espanyol cal tenir en compte, a més, altres particularitats, com la falta de canvis econòmics paral·lels i contundents, que també van seguir una evolució lenta i a llarg termini i que van influir decisivament en el procés de modernització i desenvolupament del país.¹

Però l'existència de grups de poder no va ser, ni de bon tros, una singularitat de la vila i cort de Madrid. Comptava, això sí, amb certes particularitats, ja que es tractava d'un col·lectiu privilegiat, nascut a l'empara de la monarquia i del govern, especialitzat en negocis comercials i financers i que va manifestar un interès escàs per les iniciatives industrials. Barcelona, a diferència de la capital castellana, sí que va gaudir d'una classe empresarial dinàmica, sorgida al marge de la protecció reial o governamental, que va apostar per la innovació tecnològica i industrial.

L'objectiu de la present comunicació és, en definitiva, analitzar el comportament d'una família que formava part de l'elit barcelonina durant el darrer terç del XVIII i tot el segle XIX, amb la intenció de descobrir si hi va haver, o no, comportaments similars o, com a mínim, comparables als que s'han descrit per a la capital de la monarquia.

1. Jesús CRUZ, *Los notables de Madrid. Las bases sociales de la revolución liberal española*, Madrid, Alianza Editorial, 2000.

Els Monfort eren originaris de Calaf, una població molt dinàmica i pròspera situada a la comarca de l'Anoia, a prop d'Igualada i a mig camí entre la Ciutat Comtal i Lleida. Formaven part d'un grup d'individus d'origen català que, al llarg del Set-cents, van protagonitzar un important èxode cap a diferents regions espanyoles, on es van especialitzar en la comercialització de manufactures del Principat (cintes, espadenyes, claus, indians, etc.), i en l'extracció dels excedents agropecuaris d'aquestes zones.²

L'estirp, molt arrelada a nivell local, s'havia anat diversificant en diverses branques. La que a nosaltres ens interessa és la que descendeix de Josep Monfort i Xauradó, sastre d'ofici, i de la seva esposa Teresa Miquel i Folch, nascuda en el si d'una família de comerciants locals.³

De fet, van ser els Miquel els qui van aplanar el camí i van aportar el suport necessari perquè el primogènit del matrimoni Monfort i Miquel, anomenat també Miquel, s'iniciés en el món dels negocis. I ho va fer seguint els mecanismes propis de l'època: va entrar d'aprenent a la casa de comerç que el seu oncle matern, Antoni Miquel i Folch,⁴ tenia a Cadis, on va residir, com a mínim, des de 1777. Les seves activitats van estar, tal com era d'esperar, estretament lligades al tràfic colonial. Sovint van actuar en representació de firmes barcelonines, com les de Pau Miarons i Guillermo Timmermans.⁵

Els vincles familiars i comercials que unien aquests dos homes van tendir a reforçar-se encara més arran de les noces, esdevingudes en 1784, entre Miquel Monfort i Miquel i la seva cosina Antònia Miquel i Anglada. La núvia era filla de Josep Miquel i Folch, germà de la mare del seu flamant marit, i neboda al mateix temps de l'esmentat Antoni Miquel i Folch. La jove parella va necessitar la corresponent dispensa papal per poder superar els inconvenients derivats de l'existència d'uns llaços consanguinis tan directes. L'esmentat document els va ser concedit amb data 28 de maig de 1784. Dos mesos més tard tenia lloc la cerimònia eclesiàstica. L'acte es va fer sense la presència del nuvi, que es trobava a Barcelona, «en disposició de emprendre viatge a la província de Buenos Aires». Miquel Monfort, va ser substituït per dos conciutadans seus: Marian Vidal i Miquel Comas, apotecari i argenter de Calaf, respectivament.⁶ L'esposa va con-

2. Sobre la importància manufacturera i comercial d'aquesta població catalana, vegeu Assumpta MUSET I PONS, *Catalunya i el mercat espanyol al segle XVIII. Els traginers i els negociants de Calaf i Copons*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

3. El seu pare, Francesc Miquel, i el seu germà, Josep Miquel, eren negociants. El segon, en concret, exercia de candler i adroguer a Calaf (Arxiu Parroquial de Calaf (APC), Matrimonis, t. 3, 31-VII-1784; i Arxiu Històric Comarcal d'Igualada (AHCI), Arxiu Notarial (AN), Calaf, J. Novan, 1751-1752, f. 128 v.).

4. Antoni Miquel es va donar d'alta en la matrícula de comerciants de Cadis l'any 1757 i figura com a carregador de la Casa de Contratación (Julián RUIZ RIVERA, *El Consulado de Cádiz. Matrícula de Comerciantes, 1730-1823*, Cádiz, Diputación de Cádiz, 1988, pàg. 282 i 184; i Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias, 1680-1756*, Barcelona, Crítica, 1981, pàg. 111). Sobre la importància dels negociants residents a Cadis i originaris de la Catalunya interior en concret, vegeu Assumpta MUSET I PONS, «Cádiz y la colonia catalana. Una nueva aportación», *Actas del II Congreso de Historia de Andalucía. Andalucía Moderna*, Córdoba, Publicaciones de la Consejería de Cultura de la Junta de Andalucía y Obra Social y Cultural Cajasur, 1991, Vol. I, pàg. 503-510.

5. Arxiu Particular Assumpta Muset (APAM), Testament de Miquel i Folch, 8-VII-1799.

6. APC, Matrimonis, T. 3, 31-VII-1784.

tinuar residint a la vila natal, tal com era habitual entre els membres de la diàspora catalana del XVIII.⁷ Allí van néixer, també, els seus vuit fills: 4 nois (Ramon, Antoni, Josep Eusebi i Francesc) i 4 noies (Antònia, Teresa, Miquela i Maria).⁸ Aquesta operació matrimonial va permetre concentrar en mans de Miquel Monfort i Miquel les escasses propietats que la família tenia a Calaf⁹ i, també, tots els béns dels Miquel i Folch,¹⁰ inclosos els que havia generat l'activitat comercial.¹¹

Miquel Monfort i Miquel va retornar a Cadis, on el 1799, el mateix any que es va escripturar el testament d'Antoni Miquel, es trobava dirigint l'empresa familiar. Pocs anys més tard, però, va haver d'abandonar la ciutat com a conseqüència de la greu crisi finisecular que va afectar el comerç colonial i de la posterior invasió francesa. La seva nova destinació va ser Barcelona, on els Miquel i Monfort devien haver mantingut alguna sucursal oberta ja amb anterioritat i que, molt probablement, havia estat dirigida pel jove nebot. En tot cas, l'any 1808 tota la família, inclosa l'esposa, residien ja a la capital catalana.¹² Això no va significar, en absolut, la ruptura dels vincles amb la seva vila natal. Així, l'agost de 1810, el patriarca del clan Monfort, Miquel Monfort i Miquel, va subscriure una societat amb els germans Creus, dos negociants de Calaf. Ambdues parts es van comprometre a fer sengles aportacions de 1.020 lliures, que havien de ser invertides per aquests últims en la compra i venda de «frutos y producciones [...] de esta provincia». La companyia va ser liquidada, a petició de la vídua i l'hereu de Miquel Monfort, l'any 1822.¹³

Abans, el 1814, Miquel Monfort i Miquel, juntament amb el seu fill Antoni Monfort i Miquel, de 24 anys,¹⁴ ja havien sol·licitat l'ingrés en la Matrícula de Comerciants del Principat. La inscripció es va fer efectiva aquell mateix any¹⁵ i pocs mesos més tard Miquel ja figurava entre els candidats a ocupar el càrrec que Francesc Puget i Clariana havia deixat vacant a la Reial Junta de Comerç. Finalment, el 11 de desembre de 1815, va aconseguir el lloc de vocal tercer en substitució de Pau Puiguriguer.¹⁶ En aquest fulminant ascens hi devia influir, i molt, l'enllaç entre el seu hereu, Antoni Monfort i Miquel, i la jove Maria Gràcia Maresch, filla d'un comerciant de la capital catalana. Aquesta unió, que havia tingut

7. MUSET, *Catalunya...*, pàg. 211-229.

8. APC, Baptismes.

9. En una relació cadastral de l'any 1751 se'ls atribueix la possessió d'una casa i d'una peça de terra, valorades en 600 lliures catalanes (Arxiu Històric Municipal de Calaf (AHMC), C. 53, Cadastre 1751).

10. Els béns declarats per Francesc Miquel i Folch, en aquest mateix registre fiscal, eren més importants. Ascendien a 2.090 lliures catalanes i consistien en una casa, tres vinyes, una masia i una peça de terra plantada de cereals (AHMC, C. 53, Cadastre 1751).

11. APAM, Testament de Miquel i Folch, 8-VII-1799.

12. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), A. Comellas menor, 8-I-1808.

13. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Consolat de Comerç (CC), 1/47, 1824, f. 40 v.

14. Antoni Monfort i Miquel era el segon dels fills barons de Miquel. El primogènit, Ramon, havia mort el 1789, un any abans del naixement d'Antoni (APC, Òbits, 4-VIII-1789).

15. Biblioteca de Catalunya (BC), Junta de Comerç (JC), Ll. 32, C. 45, núm. 3, 7-IX-1814; i Jaume VICENS VIVES, «Coyuntura económica y reformismo burgués. Dos factores en la evolución de la España del Antiguo Régimen», *Estudios de Historia Moderna*, IV (1954), pàg. 349-391, vegeu pàg. 380-381.

16. BC, JC, Ll. 32, C. 45, núm. 3, 7-VIII-1815 i 11-XII-1815.

lloc només tres anys abans,¹⁷ devia facilitar la integració dins dels cercles burgesos de la capital i els devia catapultar cap als llocs de més responsabilitat i poder.

Miquel Monfort i Miquel va fer testament l'esmentat any de 1815 a favor del seu fill Antoni, mentre que la seva esposa, Antònia Miquel, va ser nomenada senyora «majora, poderosa i usufructuària» amb tots els privilegis que això comportava.¹⁸ En aquest mateix registre notarial es fa referència explícita a les pèrdues que havia patit el llegat del seu oncle matern, Antoni Miquel i Folch. Els esmentat béns s'havien vist afectats «per las desgràcias del temps, no solament ab la ocupació dels efectes feta pels [francesos] enemichs [...], sino també per las crescudas contribucions que hagué de soportar, gastos de mantener la casa de Barcelona [...], per salvar lo que se ha conservat y, finalmente, per vârios efectes perduts ab lo motiu de la guerra». Segons els seus càlculs, aquestes pèrdues ascendien a la important quantitat de 60.000 lliures catalanes.¹⁹

Malgrat de totes aquestes adversitats, els Monfort no es van arronsar i molt aviat es van obrir pas en una nova activitat, ara de caràcter artesà, amb la inauguració d'un taller de gravats. Antoni Miquel i Monfort va ser uns dels introductors a Catalunya i Espanya de les modernes tècniques litogràfiques, desenvolupades a França a la fi del segle XVIII per Aloys Senefelder.²⁰ Aquest nou sistema d'impressió es basava en el fenomen fisicoquímic que provoca la barreja d'aigua amb diverses substàncies grasses aplicades damunt d'una pedra o planxa metàl·lica. És cert que la paternitat de la litografia catalana cal atribuir-la a Carles Gimbernà, deixeble del gran Senefelder, i a Joan March, alumne de l'Escola Gratuïta de Dibuix de Barcelona.²¹ Però ells només van ser els iniciadors. Les seves petjades van ser seguides molt aviat per altres innovadors artesans, entre els quals figuren l'editor del *Diario de Barcelona*, Antoni Brusi,²² i un dels nostres protagonistes, Antoni Monfort i Miquel. Ambdós van mantenir una dura i agra lluita entre 1824 i 1825.

En l'origen d'aquesta disputa hi ha el privilegi que el govern constitucional havia concedit a Antoni Brusi per exercir en exclusiva, per un període de cinc anys i «para todos los dominios de España», l'ofici de litògraf. El reconeixement li va ser atorgat com a recompensa pels esforços invertits en la implantació i desenvolupament d'aquest modern sistema d'estampació dins dels dominis de la monarquia. Brusi havia signat un conveni amb l'empresa francesa Engelmann, la qual s'havia compromès a cedir-li una premsa de pedra, basada en el «nuevo

17. APAM, *Estat dels pactes continguts en els capítols matrimonials d'Antonio Monfort i María Gracia Maresch*, en 23 de Setembre de 1812.

18. La vídua Monfort va fer valer els seus drets i sempre apareix anteposant el seu nom al del seu fill.

19. APAM, Testament de Monfort i Miquel, 24-II-1816; i Instructa de M. Monfort i Miquel, 8-III-1816.

20. Senefelder era un tipògraf d'origen alemany nascut a Praga (Joel MOKYR, *La palanca de la riquesa*, Madrid, Alianza Editorial, 1993, pàg. 184).

21. *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1987, vol. 13, pàg. 494; Rosa M. SUBIRANA i REBULL, *Josep March: un pioner de la litografia*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1992; i *Els orígens de la litografia a Catalunya, 1815-1825*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1991.

22. Josep M. FIGUERES, *Diario de Barcelona (1792-1992). Dos segles de premsa*, Barcelona, Dalmau; i SUBIRANA, *Els orígens...*, pàg. 39 i ss.

proceder del lavis litográfico».²³ Brusi, el taller del qual funcionava des del 1820, s'adjudicava altres mèrits, com el descobriment a Catalunya d'unes pedreres molt vàlides per a la seva aplicació a les arts gràfiques, la introducció de personal tècnic des de l'estranger i la divulgació d'aquests coneixements entre diversos operaris del país. El privilegi, però, va ser anul·lat per Ferran VII, mitjançant una reial ordre d'1 d'octubre de 1823.²⁴

Aquesta nova situació va ser hàbilment aprofitada per Antoni Monfort per incrementar el seu protagonisme dins del sector. El seu interès per la litografia es remuntava, segons les seves declaracions, als anys 1815 i 1816, quan va començar a adquirir coneixements teòrics i pràctics, valent-se de llibres especialitzats que ell mateix comprava a França. També havia portat a terme les primeres proves litogràfiques, entre les quals figurava un «plano de Barcelona y sus cercanías, que dedicó al Exmo. Sr. D. Francisco Javier de Castaños, Capitán General de Cataluña» i que havia estat publicat el 1818.²⁵

Aquests assajos, que havien estat suspesos amb motiu del privilegi obtingut per Brusi, van ser represos de nou després de la seva derogació. Monfort afirmava que havia aprofitat les noves circumstàncies per a «procurarse, del extranjero, un surtido de piedras, tinta, lápiz y demás útiles necesarios», així com una premsa importada de Baviera.²⁶ En poc temps, doncs, el seu taller va estar llest per començar a funcionar. Els resultats no es van fer esperar. Uns mesos més tard ja estava en condicions de presentar els primers treballs als membres de la Junta de Comerç de Barcelona. Es tractava, en concret, de «dos pequeños ensayos que consisten en una colección de música, la primera de su especie que se ha impreso litográficamente en la presente ciudad y quizás en el Reyno por un español [...]; y el otro un dibujo ejecutado con el lápiz [...] para una colección de trajes de paisanos catalanes».²⁷ Havien estat elaborats amb la mateixa tècnica que utilitzava l'editor del *Diario de Barcelona*. L'autor en destacava, molt especialment, la «limpieza del estampado y [el] negro de la tinta, cualidades las más necesarias y difíciles de obtener en el arte litográfico».

La pèrdua del privilegi i els avanços de Monfort van aixecar les queixes de la vídua Brusi, la qual el juliol de 1824 va presentar una demanda sol·licitant el resabliment de la primitiva concessió en reconeixement dels esforços, inversions i temps que el seu difunt marit²⁸ havia dedicat al projecte.²⁹ El seu contrincant

23. El contracte entre Brusi i Engelmann (director de les societats de Mulhouse i París) implicava la instal·lació a Barcelona d'un establiment per imprimir tota classe d'escriptures i dibuixos. L'empresa estrangera es comprometia a enviar un tècnic durant dos mesos, amb l'objectiu d'ensenyar el funcionament del nou mètode. A canvi exigien la prohibició de donar a conèixer aquesta tècnica a «ningún otro establecimiento en España» (BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, f. 17 i 22).

24. BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, f. 10-32.

25. Dit plànol estava «dividido en cinco quarteles de ocho barrios cada uno, con expresión de los nombres de las Calles y Plazas, Iglesias, Conventos, Hospitales y otros establecimientos públicos» (BC, Fons de Gravats i Litografies; i FÉLIX TORRES I AMAT, *Diccionario crítico de escritores catalanes*, Barcelona, J. Verdaguer, 1836; facsímil: Barcelona, Curial, 1973, pàg. 427).

26. BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, f. 24.

27. BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, 24-I-1825.

28. Antoni Brusi havia mort el 26 d'octubre de 1821, víctima de la febre groga (FIGUERES, *Diario...*, pàg. 20).

29. BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, f. 15 i 16.

tampoc es va quedar inactiu. Ràpidament va reaccionar davant les pretensions de la rival, al·legant que si s'atenien les demandes d'Eulàlia Brusi se li provocaria un mal irreparable. Monfort advocava obertament per la fi dels privilegis i defensava la total llibertat de treball assegurant que, en cas contrari, es frustrarien altres iniciatives destinades a millorar i perfeccionar el sector de la impressió a Espanya. Finalment, la Reial Junta de Foment de la Riquesa del Regne va prendre cartes en l'assumpte. Va reclamar la documentació pertinent, va atendre les sol·licituds i recursos presentats per ambdues parts i va escoltar les valoracions que li van fer arribar els tècnics de la Junta de Comerç de Barcelona, que havien realitzat sengles visites a ambdós establiments. L'opinió d'aquesta institució, així com la de la seva superior (la Reial Junta de Foment), eren favorables a la restitució de les citades prerrogatives «por el tiempo que le falta para completar los cinco años».³⁰ No obstant això, la resposta del Ministeri d'Hisenda, de 13 d'agost de 1825, va ser contundent. Va denegar «a la referida Brusi, el privilegio que pide [y] la revitalización de la patente que expidió el gobierno revolucionario, y que así Monfort como otro cualquiera tengan libertad para dedicarse a la litografía».³¹

Antoni Monfort, mentrestant, no havia descansat. Al contrari, havia continuat treballant per ampliar coneixements i millorar habilitats. Així, havia tornat a sorprendre amb la presentació del disseny d'una nova màquina «para gravar sobre cobre, desconocida en este país, y muy poco común aún en Francia, pero utilísima por la incalculable ventaja de executar perfectamente con ello lo más primoroso y difícil del arte». A l'agost de 1825 va presentar un dibuix d'aquesta màquina, que ell mateix havia traduït del francès, a la Comissió de Foment del Regne. Aquest nou projecte va entusiasmar un dels seus membres: Josep Coromines, director de l'Escola de Gravats, el qual es va mostrar molt favorable a la seva introducció a Espanya per les «grandes ventajas [...] en las operaciones primarias de los campos en talla dulce, gravar cielos y otras cosas a la punta seca, como también al aguafuerte, y por la suma exactitud que presenta en la construcción de las líneas [...], cual ejecución precisa no puede practicarse por el pulso de la mano sin una grande detención de tiempo».³²

Els seus esforços no van ser en va. Aviat es va guanyar una merescuda reputació dins del món de les publicacions catalanes i espanyoles. Una bona prova d'això van ser els «globos³³ celestes [y] terráqueos [...] en lengua castellana, con tanta pulcritud y hermosura como los de París y Londres; [y] de ellos se serv[ían] [...] la Biblioteca Real de Madrid y otros muchos establecimientos literarios y de enseñanza».³⁴

30. En la inspecció que els delegats de la Junta de Comerç van fer al taller dels Brusi, van tenir ocasió de delectar-se amb «el estado adelantado en que se halla». També es van presentar a casa dels seus rivals, on van constatar que «su estado no iguala» a l'anterior (BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, f. 27, 24-XI-1824 i 5-II-1825).

31. BC, JC, Llibre d'Acords, núm. 40, f. 204.

32. BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, f. 54.

33. El 1825 la Junta de Comerç ja li havia atorgat un medalla «en premio a las esferas terrestres» que havia presentat a l'exposició de la Llotja (BC, JC, Ll. 55, C. 75, Carp. 1, f. 54, 17-VIII-1825).

34. TORRES I AMAT, *Diccionario...*, pàg. 427.

La seva producció litogràfica va ser, doncs, àmplia i diversa. Així, als gravats pròpiament artístics i excepcionals, com el túmul confeccionat per encàrrec de la congregació de la Verge de l'Esperança en honor de Ferran VII,³⁵ cal afegir d'altres que tenien una finalitat didàctica i divulgativa i que anaven dirigits al món de l'ensenyament, així com al públic en general. Del seu taller van sortir, també, partitures musicals, il·lustracions de llibres,³⁶ impresos amb les capçaleres de diverses societats i empreses,³⁷ accions,³⁸ etc. Finalment, cal fer esment encara dels plànols urbans de Barcelona i del seu port, etc.³⁹

Fins aquí hem refet les activitats d'Antoni Monfort en el món de les novelles arts gràfiques, on va destacar per la seva capacitat innovadora, que es va posar de manifest tant en la defensa que va fer de la lliure competència, com en la introducció de la tecnologia europea i en la seva millora, així com en la seva capacitat per aprofitar les oportunitats que brindava la pròspera economia catalana. Unes oportunitats derivades tant d'un creixent accés a l'escolarització, almenys per part de les elits, de la generalització de l'ús d'impresos per part d'empreses i particulars, de la necessitat d'oferir guies urbanes en un moment que la Ciutat Comtal creixia i anava incorporant nous barris i carrers, del consum de làmines decoratives, etc. El desenvolupament econòmic, la proliferació de la nova classe burgesa, l'augment del consum d'articles d'ornamentació, llibres, etc., generaven noves demandes i obrien les portes a la fabricació d'articles fins aleshores escassos o inexistents. Una oportunitat que els Monfort van saber aprofitar molt bé.

Però les seves actuacions i inversions no es van reduir en absolut a l'àmbit del gravat i la impressió. La seva fulgurant puixança social i econòmica es va veure completada i consolidada amb la compra de diverses finques rurals, aprofitant els processos de desamortització realitzats durant el Trienni Liberal.⁴⁰ De fet, aquestes flamants propietats van venir a ampliar les possessions patrimonials que la família tenia a Calaf.⁴¹ Les noves adquisicions van consistir, com a mínim,

35. BC, Fons de Gravats i Litografies i Fullets Bonsoms, 6924-7092.

36. BC, Fons de Gravats i Litografies, 1832, *Historia de los gitanos*.

37. En la sessió celebrada el 8 de març de 1835, la Reial Junta de Comerç de Tarragona va donar la seva aprovació per a la compra de «dos remesillas de medio pliego y una resma de pliego entero» con «los membretes litográficos [...] que han de servir para los oficios de esta Rl. Junta de Comercio», amb disseny de la casa Monfort (Arxiu Històric Provincial de Tarragona (AHPT), Acords de la Junta (AJ), ST, 5/15, pàg. 27; informació facilitada per F. Valls i Junyent).

38. En els tallers Monfort es van estampar, com a mínim, les de la societat minera *Los Diligentes* (BC, Arxiu Gònima-Tarrés, 1842).

39. BC, Fons de Gravats i Litografies, 1825, *Plano del puerto y rada de Barcelona*.

40. Sobre la desamortització, vegeu, entre altres, Francisco SIMÓN SEGURA, «La desamortización en la provincia de Barcelona», *Moneda y Crédito*, 98 (1966), pàg. 121-141; Francisco TOMÁS Y VALIENTE, *El marco político de la desamortización en España*, Esplugues de Llobregat, 1971; Elisa BADOSA I COLL, *La desamortització de Mendizábal en les comarques del Pla i Baix Llobregat*, Universitat de Barcelona, 1971 (tesi de llicenciatura inèdita); Àngels SOLÀ I PARERA, «La desamortització del Trienni a Barcelona i el seu Pla», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, 4 (1974), pàg. 365-393; i Germán RUEDA, *La desamortización de Mendizábal y Espartero en España*, Madrid, Càtedra, 1986.

41. És molt possible, no obstant això, que aprofitessin l'oportunitat desamortitzadora per adquirir altres finques i immobles. En contrapartida, i durant el segle XIX, també es van desfer d'algunes de les propietats que tenien a Calaf (AHCI, AN, Calaf, J. Ventura Miró, 1844, 121 r.; 1848, f. 167 v.; i Arxiu Històric de Sant Feliu de Llobregat (ASFL), AN, Esparreguera, Casas Bosch, 1890, f. 405 r.).

en dues finques esqueixades dels béns arrabassats al monestir de Montserrat.⁴² La primera, comprada el 1822, va ser el mas Rubió, situat dins del terme municipal d'Esparreguera, una antiga població llanera,⁴³ que fins aleshores havia estat sota el domini senyorial d'aquella abadia. La finca estava formada, segons consta en el document notarial pertinent, «de casa-oficinas [...] de] trescientos jornales plantados de viña y olivos y [de] treinta y seis cuarteras de sembradura al secar». La subhasta pública va tenir lloc en el jutjat de primera instància de Vilafranca del Penedès i va actuar com a testaferro Pau Terrada, comerciant de Barcelona. El preu final de la venda va ascendir a 829.421 rals i 10 maravedisos de billó, que van ser liquidats mitjançant 140 resguards corresponents a interessos de vals reials.⁴⁴ Un any més tard, Antònia Monfort i el seu fill es feien també amb la titularitat d'una segona hisenda, coneguda com la quadra de l'Albareda, situada a Prats de Rei, molt a prop de Calaf, el bressol dels Monfort. En aquesta ocasió va actuar com intermediari Domènec Trilles, de Cervera, i el total desemborsat va ascendir a 572.640 rals de billó.⁴⁵

La tornada de Ferran VII a l'absolutisme, el 1823, va suposar l'anul·lació immediata de totes les vendes de béns eclesiàstics realitzades amb anterioritat. Els Monfort van perdre, temporalment, la propietat d'aquestes finques, que van retornar al domini de l'antic propietari. La situació va donar un altre gir important, i irreversible, amb el decret signat per Mendizábal el 1835, mitjançant el qual es legalitzaven totes les actuacions desamortitzadores realitzades durant la «época del sistema constitucional». Els Monfort es van afanyar a reclamar els seus drets. Van presentar la documentació i van fer les gestions pertinents fins que, finalment, les esmentades terres van tornar a les seves mans.

En el cas del mas Rubió, es van presentar davant de l'alcalde de Esparreguera, el qual va procedir a fer-los el lliurament simbòlic de la hisenda. L'acte, realitzat davant de notari, es va desenvolupar segons els rituals més tradicionals. L'autoritat local va prendre «al referido D. Antonio Monfort por su mano derecha, le introdujo dentro de [la casa...], entregándole la llave de su puerta principal, cerró y abrió ésta y en seguida constituidos dentro de las tierras que componen el referido manso Rubió, le introdujo dentro de ellas, esperciendo un puñado de tierra y iervas por los cuatro vientos».⁴⁶

Amb aquesta operació els Monfort introduïen canvis importants en la seva vida. D'una banda, canalitzaven cap a la compra de terra un important volum de capital que hagués pogut ser destinat a la inversió industrial o a la modernització

42. SOLÀ, «La desamortització...», pàg. 367; i SIMÓN SEGURA, «La desamortización...», pàg. 128-129.

43. Assumpta MUSEI I PONS, «Protoindustria e industria dispersa en la Cataluña del siglo XVIII. La pañería de Esparreguera y Olesa de Montserrat», *Revista de Historia Económica*, 1 (1989), pàg. 45-67.

44. *AHSFLL*, AN, Esparreguera, V. Gaspar Miró, 1835, f. 125; i *AHPB*, J. M. Vilar Estruch, 1823, f. 83 r. La finca feia partió amb el mas Febrer, que havia estat adquirit per Isidre Rotxoxo, «negociante de la Ciudad Condal», i amb la hisenda de Can Roca, propietat de Gaspar de Remisa, marquès de Remisa i resident a la Cort (*AHSFLL*, AN, Esparreguera, V. Gaspar Miró Oriol, 1822, f. 44; i *ACA*, Inventaris de les Comptaduries d'Hipoteques de Sant Feliu (*ICH*), Ll. 49, f. 72, 30-X-1850).

45. *AHPB*, J. M. Vilar Estruch, 1823, f. 4 r.

46. *AHSFLL*, AN, Esparreguera, V. Gaspar Miró Oriol, 1835, f. 125.

i ampliació del seu taller. De fet, aquest capital ja feia temps que havia estat col·locat en negocis financers: en la compra de deute públic, més concretament. Probablement, el que pretenien era completar la seva reputació social acumulant béns immobles fins convertir-se en flamants propietaris rurals i hisendats. La terra continuava sent una inversió segura, que proporcionava prestigi i generava grans expectatives econòmiques, gràcies a la bona cotització de l'aiguardent,⁴⁷ d'una banda, i a l'elevada qualitat de l'oli d'aquella zona, de l'altra.⁴⁸

L'explotació va quedar repartida entre la família de masovers, que habitava la masia i que era l'encarregada de conrear la major part de la finca, i un grup indeterminat de rabassaires. És a dir, de pagesos de les poblacions properes, als quals se'ls va cedir l'explotació de les petites vinyes que ocupaven la perifèria de la finca. Una zona muntanyenca, plena de roques i poc fèrtil. Aquesta estratègia permetia treure un rendiment d'aquests espais més marginals i improductius i constituïa una oportunitat per a molts pagesos modestos, donat el dèficit de terres de conreu que patien aquests pobles, incrustats en un paratge abrupte i amb poques zones planes. La major part del terreny, doncs, es va consagrar a la plantació de ceps i d'oliveres i, en menor mesura, també a la de cereals. La trilogia mediterrània, tan característica d'aquesta zona, es completava, en el cas dels masovers, amb petits conreus de llegums, hortalisses, patates i arbres fruiters i amb la cria d'alguns animals de corral (gallines, conills i porcs). Les produccions principals (vi i oli) eren repartides entre el propietari i el conreador. Mentre que les més marginals eren destinades a assegurar la subsistència de la unitat camperola, encara que també en aquest cas existia l'obligació de lliurar determinades parts als Monfort.

Els contractes, tant de masoveria com de rabassa morta,⁴⁹ estipulaven detalladament les bases sobre les quals s'erigien els acords bilaterals. Es tractava, tal com era habitual a l'època, d'un conjunt de pactes molt desiguals, que beneficiaven àmpliament al propietari en detriment dels conreadors. En conseqüència, aquests es veïen obligats a assumir totes les responsabilitats laborals pertinents i necessàries per a garantir el màxim rendiment de la collita (cavat, podat, adobat, etc.), a curt termini, i la conservació del terreny i de les plantacions (canalització d'aigües, manteniment dels marges, «replantado de hijuelos», etc.), a llarg termini. També havien de fer-se càrrec del desgast que patien les eines, el cost de les llavors, els salaris dels jornalers (d'obligat compliment en la realització de determinades operacions, com la poda de les oliveres, la vigilància dels camps, etc.), el transport fins a la masia de la part de la collita que corresponia a l'amo, el manteniment de les instal·lacions (cup, trull, etc.) i el pagament dels impostos locals i estatals. Finalment, també havien de realitzar i sufragar tot el procés d'obtenció del vi i l'oli. En el cas del colon, a més, estava obligat a garantir la per-

47. Per a la viticultura de la zona montserratina vegeu Francesc VALLS I JUNYENT, *La dinàmica del canvi agrari a la Catalunya interior. L'Anoia, 1720-1860*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

48. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, Edicions 62, 1966, Vol. III, pàg. 363, ja es va fer ressò de la superioritat de l'oli de les plantacions situades «entre Manresa i Esparreguera», en general, i de les dels peus de Montserrat, en particular.

49. Emili GIRALT I RAVENTÓS, «El conflicto "rabassaire" y la cuestión social agraria en Cataluña hasta 1936», *Revista de Trabajo*, 7 (1965), separata; Albert BALCELLS, *El problema agrari a Catalunya, 1890-1936. La qüestió rabassaire*, Barcelona, Nova Terra, 1968.

fecta conservació i emmagatzematge de la producció.⁵⁰

Els Monfort s'asseguraven, d'aquesta manera, uns ingressos suculents i nets. Això valia tant per a les collites principals, de les quals rebien la tercera part de la verema i la meitat de l'oli, com per a les marginals. Aquestes últimes afectaven únicament als masovers ja que, en general, la resta de parcers tenien explícitament prohibit el conreu de qualsevol hortalissa o arbre fruïter. El masover, doncs, estava obligat a donar-los la cinquena part dels llegums i de les patates, la meitat de la fruita, els productes de l'horta que els propietaris consideressin oportuns i diversos conills i gallines. La volateria havia de lliurar-se en uns dies molt concrets: per la Verge de Setembre i, en alguns casos, abans de les festes nadalenques, tal com s'estilava en l'època senyorial. Tota una reminiscència digna d'esment.

Els camperols tampoc podien disposar de les restes orgàniques generades per les seves explotacions. Així, una part de les branques, els sarments i els arbres morts eren per al consum dels propietaris, i la resta, juntament amb les fulles i altres residus, havia de ser utilitzada com adob per a camps i vinyes. Únicament el masover podia disposar d'una petita porció de llenya per a ús domèstic i de palla per a l'alimentació dels animals.

En general, tots els contractes consultats posen l'accent en dos punts bàsics. D'una banda, l'obligació de garantir la perfecta conservació del terreny i les plantacions per poder, així, assegurar el màxim rendiment. I, de l'altra, carregar sobre la part pagesa tots els costos salarials, humans i fiscals existents. Es tractava, en definitiva, d'obtenir les majors rendes possibles. Unes rendes que es veïen incrementades amb els beneficis generats per l'excel·lent situació dels mercats tant de l'aiguardent com de l'oli.⁵¹

Com a propietaris absentistes que eren, els Monfort van optar per delegar l'administració de les hisendes en persones de confiança. Inicialment, es va recórrer a individus de Calaf i Prats de Rei, tots ells vells coneguts seus, com Ramon Monfort i Jeroni Morera.⁵² Més tard, van concentrar la gestió de tots els assumptes relacionats amb les seves finques agrícoles en mans de Josep Jorba i Bros, un pagès de Collbató, conegut familiarment com el Josepet. Aquest individu va representar amb total eficiència els interessos dels seus principals, no només davant dels rabassers i masovers, sinó també davant de tota mena d'autoritats locals i provincials, incloses les judicials. Entre ambdues parts es va establir una relació de tipus inequívocament clientelar, que no tenia res a veure amb els vincles propis d'una economia capitalista.

Però la tornada dels Monfort al món rural no va restar limitada ni a la persona del primogènit, ni a l'adquisició de terres de conreu. Tant Francesc d'Assís, que exercia d'advocat a Barcelona,⁵³ com l'altre germà, Josep Eusebi, que compartia

50. APAM, diversos contractes públics i privats pertanyents al segle XIX.

51. Enric Monfort es va fer amb una xarxa de clients formada per famílies de les elits socials barcelonina i saragossana. Josepet, el seu home de confiança, era el responsable de remetre la preuada mercaderia als selectes parroquians: mitja càrrega del millor oli per als senyors Villavecchia, el gener de 1901; i per a don Alejandro de Bacardí, el març de 1903; etc. (APAM, Cartes d'Enric Monfort i Arxer, Saragossa, 9-I-1901 i 8-III-1903).

52. AHPB, A. Comellas menor, 8-I-1808; i AHCI, AN, Calaf, Notari J. Ventura Miró, 1853, f. 417 r.

53. Francesc era solter i va morir el 1870, deixant tots els seus béns al seu germà Josep Eusebi (AHPB, M. de Llosellas, 1870, f. 253 r.).

el negoci litogràfic amb Antoni, van comprar sengles finques a Esparreguera i Collbató, una petita població veïna de l'anterior. Aquí Josep Eusebi Monfort i Miquel posseïa, a més, «una porción de terreno [...], atravesado por la calle nombrada de Buenavista, conteniendo un edificio con bajos solamente, señalado con el número diez y seis, para guardar frutos y la prensa de las aceitunas».⁵⁴

En aquest terreny, precisament, van edificar anys més tard una esplèndida residència d'estiueig, amb un ampli hort al davant i un extens pati al darrera, on la família de Josep Jorba criava animals de corral, especialment gallines, els ous de les quals també es venien a Barcelona.⁵⁵

Progressivament els Monfort s'anaven llaurant una nova imatge com a hisendats i membres de la burgesia barcelonina. L'increment del patrimoni els va aportar poder econòmic, al permetre'ls viure en bona part d'aquestes rendes, i reconeixement públic, al permetre'ls ascendir en l'escala social. Però per a poder mantenir aquest estatus i l'elevat nivell de vida que comportava, els Monfort van continuar recorrent a velles estratègies matrimonials. En conseqüència, els enllaços de les joves parelles van seguir pactant-se, tal com detecta Cruz per al cas de la burgesia madrilenya, «entre iguales».⁵⁶ Per a la primogènita i hereva de don Antoni Monfort, Dolors Monfort i Maresch, es va escollir un membre d'una família influent: els Milans del Bosch;⁵⁷ mentre que per a la filla d'ambdós, Encarnació Milans del Bosch i Monfort, es va recórrer a un cosí germà de la mare, Enric Monfort i Arxer, primogènit de Josep Eusebi.⁵⁸ Els objectius semblen obvis: en el primer cas, s'intentava consolidar l'ascens social de la família; en el segon, perpetuar-lo, evitant la desaparició del cognom i la disgregació de les propietats familiars. Amb aquest enllaç es fusionaven els patrimonis immobiliaris i financers dels tres germans Monfort i Miquel, més els que va aportar Rafael Milans del Bosch. És molt probable que els Monfort no disposessin de la capacitat suficient per mantenir dins del grup dominant més d'una branca familiar. Amb la reducció del clan a una única línia, en canvi, assolien plenament el seu objectiu.

Aquest nou rang es va completar amb el tancament definitiu del seu taller de litografia i la derivació cap al món de les lleis i la toga en un intent, més que probable, de dotar-se d'un prestigi social afegit. El camí havia estat obert per Francisc, el germà petit d'Antoni Monfort i Miquel, que ja havia exercit d'advocat a la Ciutat Comtal.⁵⁹ El seu nebot, Enric, va seguir-ne els passos, encara que va optar per ingressar en el cos de funcionaris de justícia. Primer, va ser magistrat de l'Audiència de Saragossa i, més tard, fiscal de la de Granada.⁶⁰ Des d'aquestes llunyanes destinacions va seguir atentament l'evolució de les seves finques rurals. Per a això va contar amb els bons quefers del citat Josepet, amb qui va man-

54. APAM, *Inventario de los bienes de F. de Asís Monfort y Miquel*, Barcelona, 12-VII-1870.

55. En el número 10 d'aquest mateix carrer vivia l'esmentat Josepet, qui també tenia cura d'aquesta residència estiuenca (APAM, Documents varis).

56. CRUZ, *Els notables...*, pàg. 215.

57. AHSFLL, AN, Esparreguera, I. Casas Bosch, 1880, f. 551 r.; i AHPB, R. de Miquelerena, 15-V-1783, f. 289 r.

58. APAM, Contracte privat de l'Olivar Gran, 4-IX-1897.

59. APAM, Inventari dels béns de F. d'Assís Monfort i Miquel, Barcelona, 12-VII-1870.

60. AHSFLL, AN, Esparreguera, Casas Bosch, 1890, f. 405 r.; i APAM, Contracte privat de l'Olivà Gran, 4-IX-1897.

tenir una fluïda correspondència, que es devia completar amb les visites i les estades que passaven a la seva residència d'estiu. Enric Monfort, des d'aquesta posició de superioritat, poder i influència, va desenvolupar una intensa política d'intercanvi de favors entre iguals, d'una banda, i d'imposició de la seva autoritat i d'unes relacions paternalistes respecte als inferiors i subordinats, de l'altra. Així, doncs, no va tenir cap dificultat per connectar amb polítics (diputats, governador civil, etc.) i jutges d'un cert rang, amb l'objectiu d'obtenir un tracte de favor sempre que els seus interessos ho exigiren,⁶¹ ni tampoc a l'hora de fer sentir les seves demandes entre els estrats mitjans i inferiors de la justícia⁶² o de l'administració provincial i local.⁶³

L'esmentat Josepet va ser, sens dubte, una peça clau en el funcionament de tot aquest engranatge de submissions i fidelitats per part de les autoritats locals i dels pagesos. Aquest home els va mantenir puntualment i perfectament informats de tot quant succeïa a nivell social, polític, laboral i econòmic i que pogués ser del seu interès.⁶⁴ També va seguir al peu de la lletra tots els consells, instruccions i ordres que els seus principals li transmetien. La subordinació i l'honestetat de Josepet va ser corresposta amb la magnanimitat i la protecció dels Monfort. Així l'hi ho comunicaven en una missiva enviada des de Saragossa. En to paternalista i tranquil·litzador li feien saber, «que siempre te hemos dicho lo mismo y siempre hemos procurado protegerte, y mientras Dios nos conserve en juicio y te conduzcas bien nada hay que temer de la malquerencia de nadie».⁶⁵

Encara que les coses no sempre van funcionar tan bé com aquest hisendat pretenia. Els seus plans van fracassar quan va intentar obtenir les declaracions de diversos individus (corredors de vi de la zona i del mateix Josep Jorba),⁶⁶ els quals havien de dir «que saben, por haberlo visto, que tanto el vino como el acei-

61. A finals de 1900 Enric Monfort escrivia al governador civil (de Barcelona) i al comandant de mossos pressionant-los perquè capturessin a «un bandido», a qui ell considerava «un testaferrero del anarquista» i que havia actuat contra la seva propietat (pel que sembla els havia robat un carregament d'oli). Les ordres per al seu apoderat eren, com sempre, clares i tallants: «si lo sorprenden, encarga que lo entreguen al Juez de instrucción de San Feliu [de Llobregat]», a qui també tenia previst escriure-li. En una missiva posterior, li demanava informació sobre «si el Cabo de Mozos ha recibido órdenes de su comandante» (APAM, Cartas de E. Monfort y Arxer, Saragossa, 24-XII-1900 y 9-I-1901).

62. En una altra ocasió, Enric Monfort ordenava al seu home de confiança que presentés certa documentació al jutge de Sant Feliu, «a quien escribo hoy». En el mateix sobre li adjuntava «una tarjeta mía para que te sirva de identificación», per poder agilitzar els tràmits (APAM, carta d'I. Monfort i Arxer, Saragossa, 18-IV-1903).

63. El març de 1903, i amb motiu de la inauguració d'una carretera local, donava instruccions a Josep Jorba sobre com havien d'actuar els alcaldes de Collbató i Monistrol de Montserrat (els dos pobles beneficiats), i amb qui havien de contactar per a aconseguir «el arreglo del trozo de carretera desde Monistrol al empalme». També li donava ordres perquè parlés amb l'alcalde de Collbató i l'instés per tal «que el Ayuntamiento tome [sobre] este particular un acuerdo» (APAM, Carta d'I. Monfort i Arxer, Saragossa, 22-III-1903).

64. A l'abril de 1903 Enric Monfort s'interessava pel nom del diputat que havia estat elegit pel districte a que pertanyien Esparreguera i Collbató (APAM, Carta d'I. Monfort i Arxer, Saragossa, 7-IV-1903).

65. APAM, Carta d'E. Monfort i Arxer, Saragossa, 17-XI-1900. Al final de la carta li repetia de nou que visqués «tranquilo, que nada pueden contra mi formalidad las malas artes».

66. A ell li escrivia, textualment: «tu puedes ser uno, diciendo que lo sabes porque muchas veces lo vendes por encargo mío para taberneros de Barcelona, Bruch, etc.».

te [que produïa el mas Rubió] lo vendemos fuera de Esparraguera». Aquestes justificacions eren «muy importantes» per arribar al seu objectiu: ser exclòs del repartiment fiscal de la vila de Esparraguera. L'expedient va seguir el seu curs, els testimonis van complir amb el seu deure i Enric Monfort va utilitzar tots els seus contactes, però el resultat final li va ser advers. El jutge municipal de Esparraguera no va respondre a les seves expectatives. Ben al contrari, i en paraules de Monfort, es va portar «muy mal». La seva indignació era evident quan, amb to irat i amenaçador, escrivia al seu home de confiança: «yo ya sé lo que me hago y si quieren proveer y tramitarlo que lo digan como deben decirlo y yo ya me arreglaré».⁶⁷ En tot cas no li faltaven recursos, ni influències i és evident que, una vegada més, estava disposat a usar-les, encara que desconeixem com va acabar aquest assumpte.

Fins aquí, doncs, hem seguit la trajectòria i la metamorfosi experimentada per aquesta família catalana que, en el transcurs de poc més d'un segle, va passar de l'anonimat a la glòria. De l'àmbit de l'artesanat rural català al *glamour* dels hisendats, tal com els agradava que els diguessin, i rendistes. Un *glamour* que es va veure enardit encara més, si es vol, per la seva elevada posició dins de l'estructura funcional espanyola. És cert que els Monfort van posar en pràctica alguns valors atribuïbles, tots ells, a la nova mentalitat liberal, com cert esperit d'innovació i de superació personal, així com la seva capacitat per aprofitar algunes de les oportunitats productives i comercials aparegudes a Catalunya amb motiu del procés de modernització econòmica iniciat durant el segle XVIII. Però també és veritat que tot això va quedar aparcat davant el seu afany per arribar, de forma ràpida i contundent, al cap d'amunt de la piràmide social. Un cop arribats, van lluitar per mantenir la seva privilegiada situació. Per aconseguir aquests objectius van recórrer, i sense remordiments aparents, a l'ús de pautes i comportaments arcaics i tradicionals, més propis de l'aristocràcia rànica que no de la burgesia revolucionària. Unes pautes i comportaments que tenen punts amb comú amb les que Jesús Cruz va detectar entre el gruix del grup de poder madrileny. A partir d'aquestes constatacions, doncs, sembla evident que tampoc la burgesia barcelonina, considerada (i amb raó) la més dinàmica i innovadora d'Espanya i que s'havia desenvolupat en un ambient dominat per l'afany renovador, la competència personal i l'aparició de classes socials, va poder evitar l'existència en el seu si de comportaments molt heterogenis. També aquí, doncs, sembla que cal parlar d'un grup hegemònic caracteritzat per la diversitat humana i per l'amalgama de comportaments que van coexistir en el seu interior.

67. APAM, cartes d'Enric Montfort i Arxer, Saragosa, 22-III, 7 i 18-IV-1903.